Orosz István

ÖRÖMAJKON ÖRÖMÉNEK

Méry Ratio

X 302234

Orosz István

ÖRÖMAJKON ÖRÖMÉNEK...

Képes történelmi fejtágító (1945–1990)

Méry Ratio

SZTE Klebelsberg Könyvtár
J001340947

SZTE Klebelsberg Könyvtár
SZEGED
2.

X 302234

© Orosz István, 2020
© Méry Ratio Kiadó, 2020

ÉLJEN!

Örömszívben örömritmus,
örömajkon örömének,
örömmunkás, örömparaszt
örvend egymás örömének.

Efféle rigmust, ha az ember fia sokat hall, vagyis jókor csöppen jó helyre, előbb-utóbb maga is képes kitalálni. Na persze azt, hogy az a bizonyos hely és idő oly jó-e valóban, mint ahogy a csasztuskák verőfényes napsütése mutatja, befolyásolhatja néhány apróság. Könyvünk ezeket az apróságokat – szerencsére messziről már minden kicsinek látszik – gyűjtötte össze, s látta el magyarázatokkal.

Itt van mindjárt a **csasztuska**. Orosz szó, eredetileg négysoros (csetverosztyísje) tréfás dalocskát jelentett, később, a **felszabadulás** után az agitációs célú rigmusokat hívták így a **vasfüggöny** túlsó… pontosabban innenső oldalán. Ritmusos előadásmódjuk pedig a **zakatolás** volt: *Hegyek között, völgyek között zakatol a vonat, / Én a legszebb lányok közül téged választalak. / Egy a jelszó, tartós béke, / Állj közénk és harcolj érte!* Az **örömbumm** évei voltak. A dalszövegek mellé odaírták: vidáman. Nem volt elég boldognak lenni, a **boldogság**ot ki is kellett mutatni. A lógó orrúak eleve hátrányban voltak a fülig érő szájúakkal szemben.

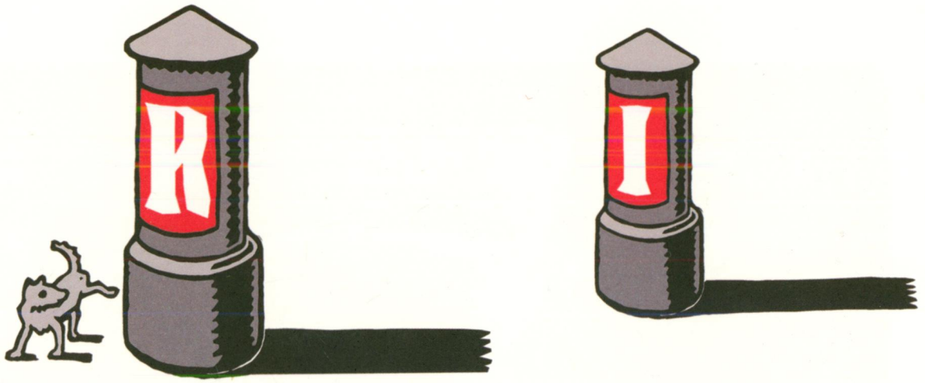

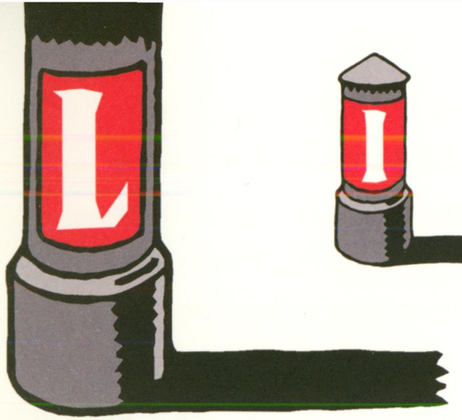

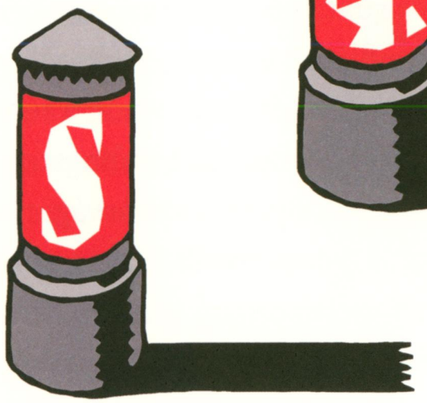

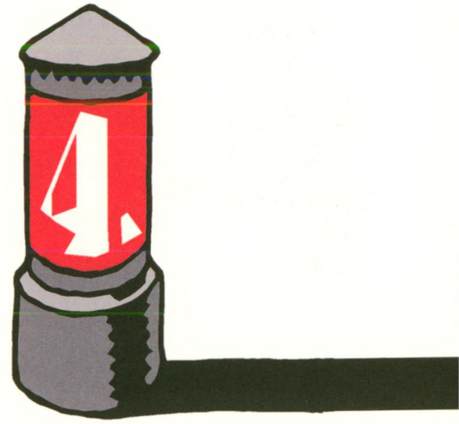

Felszabadulás. A hivatalos tudósítások eleinte úgy írták, hogy ez meg ez a település elesett a második világháború során, majd úgy, hogy bevette a szovjet hadsereg, később már azt, hogy felszabadult. Az egész országra nézvést **április 4.** lett a hivatalos dátum, ezt festették a házfalakra, ezt nyomtatták a plakátokra, és ezt ünnepelték az óvodáktól a munkahelyeken át a katonai díszszemlékig, mindenütt.

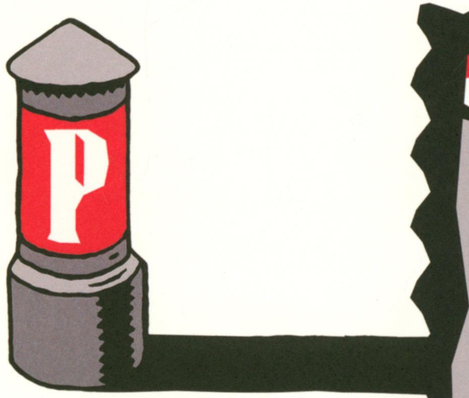

*Mindeközben a hadifogságba került katonák mellé – **málenkij robot**ra (csak egy kis munkára) hivatkozva – sok ezer civilt is elhurcoltak a felszabadítók. 1945 után több mint félmillió magyar férfi és nő dolgozott a szovjet kényszermunkatáborokban és a politikai foglyok GULAG-jain. Egyharmaduk nem is tért haza sosem.*

SZTE Klebelsberg Könyvtár SZEGED 2.

A felszabadítók magukkal vitték a faliórát, a gyöngytyúkot, a díszmagyart és az eszcájgot, a képkeretet, a stafírungot, a zsírosbödönt és a hintaszéket, a motorkerékpárt, az állólámpát, az ékszerdobozt, a kaucsukbabát, a füstöltsonkát, a biliárdasztalt, a karácsonyfát, a műlábat és az árnyékszéket, a vasvillát, a kristályvázát, a bélyeggyűjteményt, a szappantartót, a fényképezőgépet, a köpőcsészét, a sakk-készletet, a műfogsort, a spórkasszát, a tollboát, az illemtankönyvet, a szivarvágót, a boroshordót és a vívómaszkot, a frottírtörülközőt, a meggybefőttet és a pesszáriumot, a mellszobrot, a termoszt, a levesestálat, a retikült, a stafelájt, a libát, a csizmát, a tükröt, a májashurkát és a hokedlit, a franciakártyát, a köcsögkalapot, a

kerítést, a halcsontot és a körfűrészt, a dugóhúzót a cserépkályhát, a parókát, a lúdtalpbetétet, a fúrót és a krumpliszsákot, a nyeregtáskát, a fogkefét,

a fűzőt, a fikuszt, és a körömollót, a földgömböt, és a fűzősfocit a kerekeskutat, a szarvastrófeát és az olajfestményt, a lábmelegítőt, az Olla-gumit és a koporsófödelet, a colstokot, a sportserleget, a szilvalekvárt, a porcelánbilit, a gittet, a derékszíjat, a leszakadt redőnyt, a bajonettet, a feszületet, az almáriumot és a szobapálmát, a menórát, az írógépet, a bajuszkötőt, az izét,

a kardhüvelyt és az úszöges csúzlit, a tappert, a sarokreszelőt, a talicskát, a beretvát, a petrofort és a bejárónőt, a konzervnyitót, a harapófogót, a tulipános ládát, az üveggömböt, benne a havazással, a szalonnát, a vattakabátot, a párbajpisztolyt, a térképatlaszt, a tintaceruzát, a kávédarálót és a biciklipumpát, a villamossínt, az építőkockát,

a pecsétgyűrűt, a csontvázat és a futószőnyeget, az olajoskannát, a nagymonológot, a távcsövet, a légypapírt, a merőkanalat, a beöntőcsövet és a pianínót, az esernyőt, a svéd követség titkárát, a parádéskocsit,

a sótartót, a szifiliszt, a kitömött papagájt, a hajsütővasat, az útakadályt, a családi címert, a felmosóvödröt, a buszmenetrendet, az akasztófát, a telefont, a nagyharangot, a sérvkötőt, a villanyrezsót, a prakkert, a Kossuth-bankót és a szívlapátot, a kottaállványt, a tésztaszaggatót,

a vállfát, a paprikafüzért és a volt miniszterelnököt, a létrát, a párnacihát, a szárítókötelet, a csaptelepet, a gramofont, a bakkecskét, a pipereszappant és a tolókocsit, a stoppolófát, a fejes vonalzót, az expandert és a hajómodellt, a néprádiót, a szénvasalót, az afrodiziákumot, a plébánost és a plüssmacit, az útjelző táblát, a Jókai-összest, a lépcsőkorlátot, a selyempizsamát, a kovászosuborkát, a postaládát, a metronómot, a szobavécét, a halálfejet, a sparhertet és a trombitát, a kalocsnit, a végrendeletet, a bonboniert, a rezesbandát, a hózentrógert és a sörfokolót, a szakajtót, a kanárikalitkát, a válltömést, a sikálóteknőt, a ventillátort, a monogramos keszkenőt, az ablakkeretet és a marhapasszust, a naccságát, a köszörűkövet, a kandallórácsot, a fiákerest, a palatáblát és a Jenőke szőke fürtjeit, amelyek egy aranyszegélyű, márványos borítékban voltak. *(Mindezt a fegyverszüneti megállapodáshoz tartozó* ***jóvátétel****en kívül vitték magukkal.)*

És mi a csuda az a **vasfüggöny**? Eredetileg színházi szakkifejezés, a nézők és a színpad közé ereszthető falat hívták így. Állítólag tűzrendészeti funkciója volt, megakadályozta, hogy onnan ide, vagy innen oda átterjedjen a tűz, de jól jöhetett egy megbukott darab végén a repülő záptojások ellen is. Iron Curtain, így hangzik angolul, így mondta **Winston Churchill** brit miniszterelnök, aki kitalálta, hogy az úgynevezett szabad világot, a demokráciákat és a **szovjet blokk** országait, vagyis a **népi demokráciák**at elválasztó ideológiai, aztán valódi kerítésre milyen jól passzol a kifejezés.

A kapitalizmus legfőbb hibája, hogy egyenlőtlenül részesít a javakban.
A szocializmus legfőbb erénye, hogy egyenlően részesít a nyomorban.

Szovjet blokk, más néven **béketábor**. A második világháború során a Vörös Hadsereg által megszállt, és a szovjet politika befolyása alá került (hivatalosan: **felszabadított**) államokat sorolták ide: Bulgária, Románia, Magyarország, Csehszlovákia, Lengyelország, NDK (egy ideig Albánia és Jugoszlávia is ide tartozott), amelyek a **Varsói Szerződés** néven katonai szövetséget is létrehoztak. Odaát, a nyugati világban a **NATO** volt az ellenszövetség neve, a két fél közti szembenállást pedig, ami leginkább fegyverkezési versenyben merült ki, **hideg-háború**nak nevezték. Egy elmés szóösszetétel gyakori ismétlése – **békeharc** – tudatosította, hogy a morális fölény ideát van, a gazdasági elsőbbség megszerzését pedig a **szocialista társadalmi rend** építése célozta, követvén a szovjet példát, ahol egy lépcsővel előrébb tartva már a **kommunizmus** épült.

Kísértet járja be Európát, a kommunizmus kísértete...

Ezzel a mondattal indult két 19. századi német filozófus programadó pamfletje, a **Kommunista Kiáltvány**.
Marx Károly és Engels Frigyes (mert magyar nevet is kaptak, hogy jobban megszerethessük őket) impozáns utópiáját – a proletariátus paradicsomát – a magát marxistának valló Lenin vezetésével előbb az oroszok, majd a Szovjetunió bölcs irányítása alatt a **béketábor** országai is meg szerették volna valósítani.
Marxizmus–leninizmus néven összefüggő filozófiai, közgazdasági és politikai eszmerendszer teremtődött.

– Mi a kapitalizmus?
– Embernek ember által való kizsákmányolása.
– És mi a szocializmus?
– Épp a fordítottja!

– Lemaradtál egy brosúrával! – hangzott el a jótékony figyelmeztetés, ha valaki nem követte elég lelkesen az ideológia dinamikus fejlődését.
Az egyetemeken vizsgázni kellett a dialektikus és történelmi materializmus, a politikai gazdaságtan, illetve a tudományos szocializmus című tantárgyakból (az Iparművészeti Főiskola növendékei sem maradhattak ki a sorból), és illett tudni, hogy a vörös lobogóra festett legnagyobb tekintélyek arcéle – **Marx, Engels, Lenin, Sztálin, Mao** – mellé mikor kiket szabad, vagy épp kiket tilos odaképzelni: Gracchus Babeuf, Robert Owen, Charles Fourier, Mihail Bakunyin, Pjotr Kropotkin, Ferdinand Lassalle, August Bebel, Karl Kautsky, Georgij Plehanov, Jean Léon Jaurès, Ernst Thälmann, Clara Zetkin, Rosa Luxemburg, Karl Liebknecht, Kun Béla, Lev Trockij, Emiliano Zapata, Grigorij Zinovjev, Lev Kamenyev, Anatolij Lunacsarszkij, Lukács György, Jacques Duclos, Nyikolaj Buharin, Lavrentyij Berija, Palmiro Togliatti, Wilhelm Pieck, Klement Gottwald, Georgij Dimitrov, Ho Si Minh, Dolores Ibárruri, Josip Broz Tito, Wladyslaw Gomulka, Walter Ulbricht, Enver Hoxha, Todor Zsivkov, Gustáv Husák, Nicolae Ceaușescu, Patrice Lumumba, Agostinho Neto, Kim Ir Szen, Fidel Castro, Che Guevara, Georges Marchais, Andreas Baader, Ulrike Meinhof, Pol Pot, Marien Ngouabi, Mengisztu Hailé Mariam, Babrak Karmal, Szlobodan Milosevics, Kim Dzsongil, Hugo Chávez, Kim Dzsongun **stb., stb., stb., stb., stb., stb., stb., stb., stb., stb., stb., stb., stb., stb., stb.,**

Mondd gyorsan:
Lenin mauzóleumának lelinóleumozása!

A béketáboron belüli barátság őszinteségét némileg befolyásolták a világháborúkat lezáró szerződések. Az első világháborút követő **trianoni diktátum** értelmében Magyarország területének kétharmad része a szomszédos országok közt lett szétosztva, és a magyar anyanyelvű lakosság egyharmada is az ország határain kívülre szorult. Mivel a második világháború, amelynek célja – legalábbis magyar szempontból – a **területi revízió** lett volna, sem sült el jól, megerősödött a szomszédokban az érzés, hogy természetes ellenséget lássanak a magyarokban.

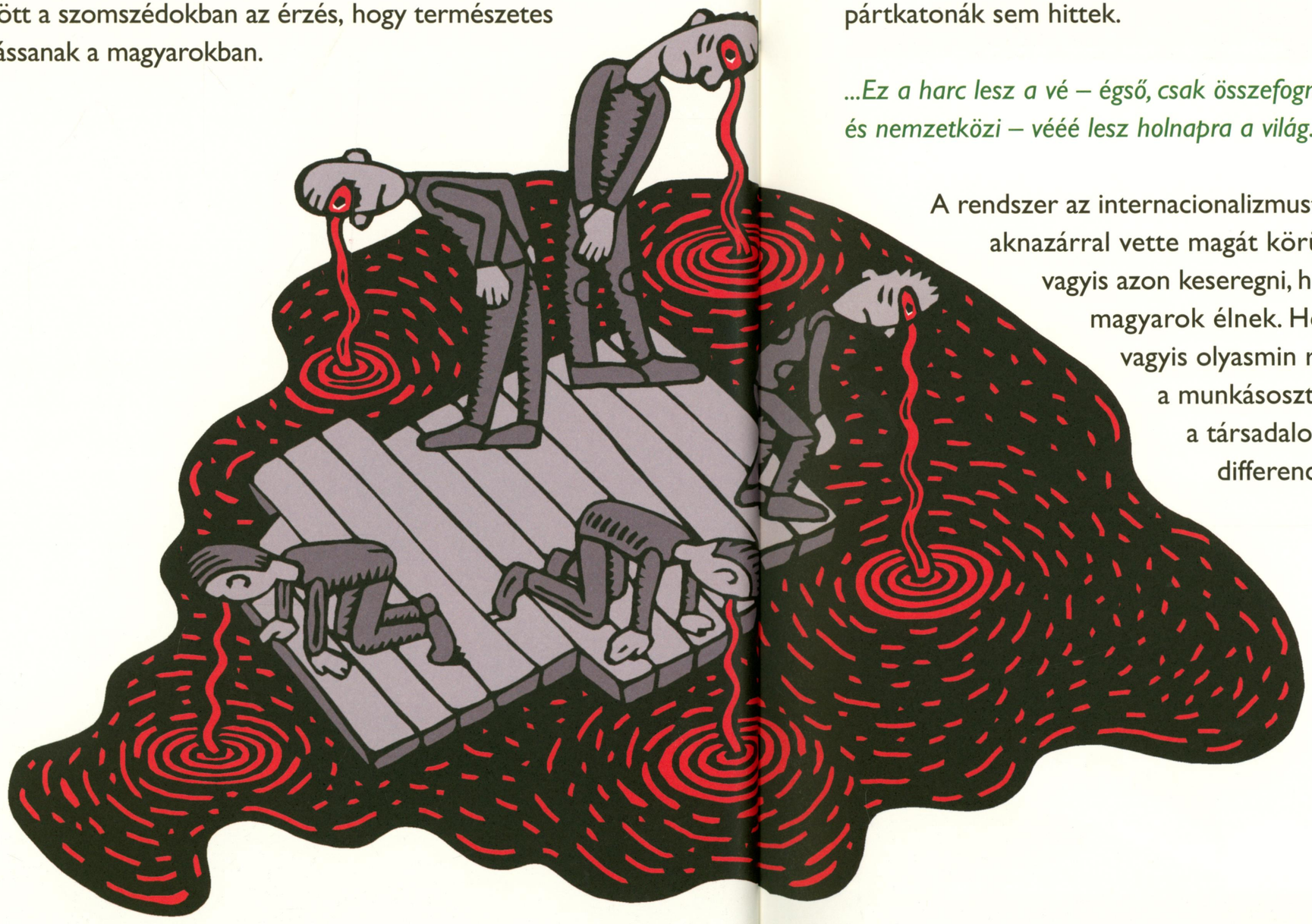

Bonyolította a helyzetet, hogy a trianoninak nevezett határokat gyakorlatilag visszaállító 1947-es párizsi békeszerződés haszonélvezőivel egy akolba terelte Magyarországot a sztálini politika. Tabu lett a veszteség emlegetése, szó nélkül kellett tűrni a délvidéki, erdélyi, felvidéki atrocitásokról érkező híreket. Csak a brosúrák szajkózták, hogy az eljövendő kommunizmus majd jótékonyan felülírja a kicsinyes **nemzeti érzelmek**et, de ilyesmiben talán még a leghűbb pártkatonák sem hittek.

...Ez a harc lesz a vé – égső, csak összefogni hát,
és nemzetközi – véé lesz holnapra a világ.

A rendszer az internacionalizmust dalolta, de szögesdróttal és aknazárral vette magát körül. Tilos volt trianonozni, vagyis azon keseregni, hogy a sorompókon túl is magyarok élnek. Holokausztozni sem illett, vagyis olyasmin rágódni, ami a két osztály, a munkásosztály és a parasztság mellett a társadalom más szempontok szerinti differenciálására utalt.

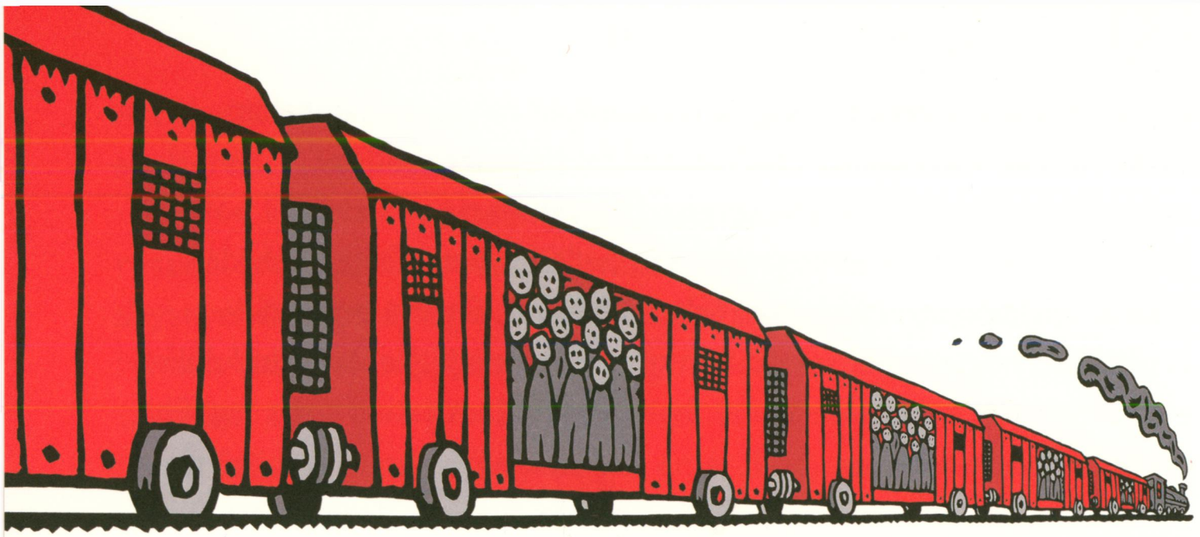

A „baráti” országok magyarlakta területein erőszakos asszimiláció indult, nehogy még egyszer elő lehessen hozakodni a nemzetiségi arányszámokkal. Mindeközben Magyarország sem tétlenkedett, kétszázezer német anyanyelvű lakosát fosztotta meg vagyonától és telepítette Németországba. A hivatkozási alap a **kollektív bűnösség** volt, valójában az etnikai homogenizálást célzó **lakosságcserék** tették kívánatossá a „sváb” portákat, és a tervbe vett földosztás miatt váltak szükségessé a „sváb” gazdák birtokai.

A korszak, a nagy vonatozások ideje kiváló alkalom volt a relativitáselmélet kísérleti igazolására, hogy tudniillik az egyidejűség mást jelent a vasúti sín mellett ácsorgó megfigyelőknek, és mást a vagonokba zárt utazóknak.

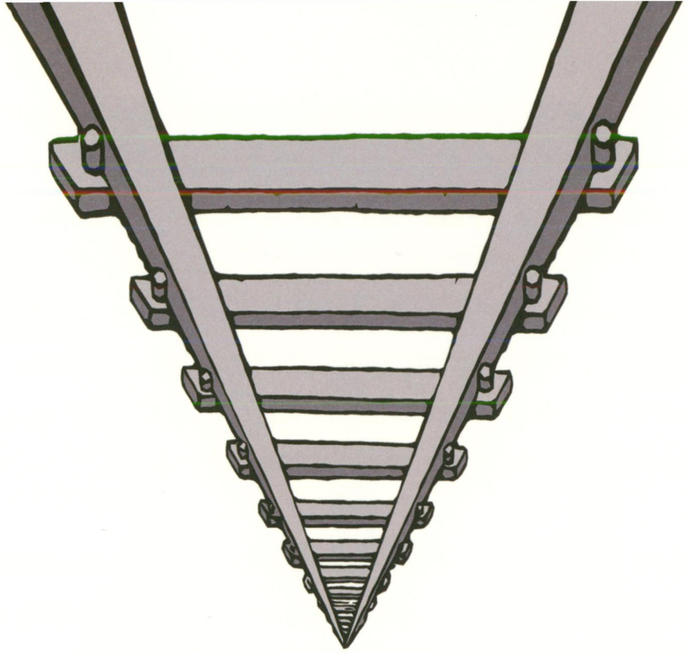

Sztálin: „A magyar kérdés – vagonkérdés.”

A **kommunizmus** szó a kommunából ered, amit **vagyonközösség**ként értelmeztek a kitaláló atyák, és úgy találtak megvalósíthatónak, hogy azoktól, akiknek van valamijük, el kell azt venni, hogy köztulajdonként mindenkit boldogíthasson. Hogy e boldogságban azok is osztozhassanak, akiket megszabadítottak tulajdonuktól, **átnevelő táborok** létesültek, ahol szakavatott személyzet próbálta – többkevesebb sikerrel – megszerettetni az eszmét azokkal is, akik nem tudtak felhőtlenül örülni javaik elvesztésének.

A magántulajdon kárpótlás nélküli kisajátítását **államosítás**nak nevezték. A nagy gyárak és az apró boltok bejárata fölött megjelentek a rendszer szimbólumai, az **ötágú vörös csillagok** és a **sarló-kalapács**os szovjet emblémák.

Szocialista tervgazdaság, így hívták a **Párt** által kidolgozott, államilag vezényelt, a piaci igényekkel és a gazdasági feltételekkel nem sokat törődő egyenprogramot. Egy korabeli aforizma szerint a Párt azon problémák megoldására létrejött szervezet, amely problémák nélküle nem is léteznének. Az **ötéves tervek** eredményeképpen kellett volna hazánknak, ahogyan **Rákosi Mátyás** fogalmazta, **a vas és acél országává** válnia.

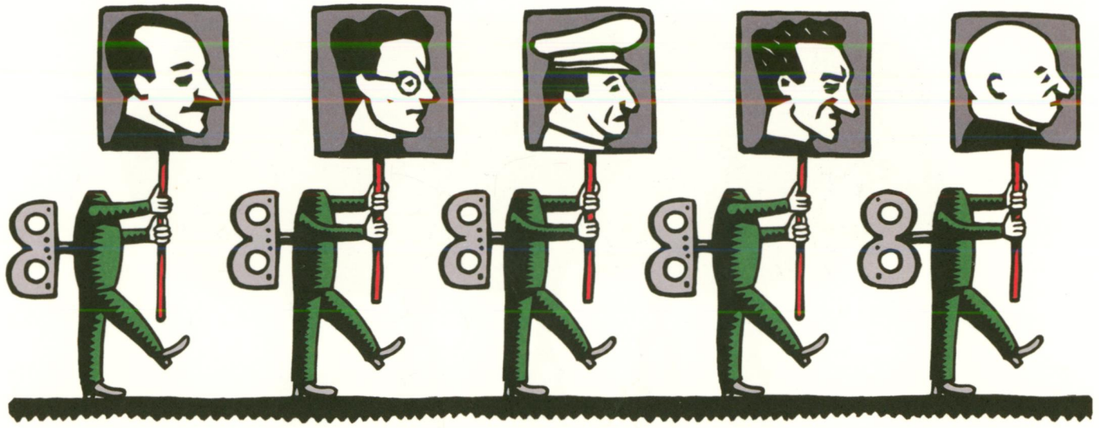

Rákosi (eredeti nevén Rosenfeld) volt a **Párt** (1949 után már csak egy ilyen létezett Magyarországon) első embere. Az állam és a párt tulajdonképpen összeolvadt egymással, **pártállam** vagy **állampárt** néven is emlegethetjük. A nem túl előnyös külsejű (Hüvelyk Matyi), ám a moszkvai vezetés jóvoltából mégis rendkívüli hatalommal felruházott férfiú után nevezték el az 1945 és 1956 közti időszakot **Rákosi-rendszer**nek. A **személyi kultusz** éveinek is szokás hívni ezt az időszakot, csak a tisztelet hangja volt megengedett. A bírálók, gúnyolódók, sőt a tréfa-csinálók is bajba juthattak. Az **öt plusz kettes viccek** ideje volt: öt évet kapott, aki mondta, és kettőt, aki hallgatta.

Rákosi titkon beül egy moziba, hogy a népszerűségét ellenőrizze. Pereg a híradó, melyben épp őt mutatják, amint az új kenyeret megszegi. Elégedetten látja, hogy mindenki felállva tapsol: Éljen Rákosi! Éljen Rákosi! A mögötte álló egyszerre rácsap a fejére: – Te is tapsolj, kopasz, mert elvisz az ***ÁVO!***

Mindeközben az oroszok berlini blokádja révén (1948–1949) megtörtént az első a hidegháborús konfliktus, majd a Dél- és Észak-Korea közötti háború során (1950–1953) fegyveresen is szembe került egymással a délieket pártoló Amerikai Egyesült Államok és az északiak mellé álló Kína, illetve Szovjetunió. A helsinki olimpia éremtáblázatán a magyarok harmadikok lettek. A jugoszlávokat legyőző futballcsapatnak még Sztálin is gratulált.

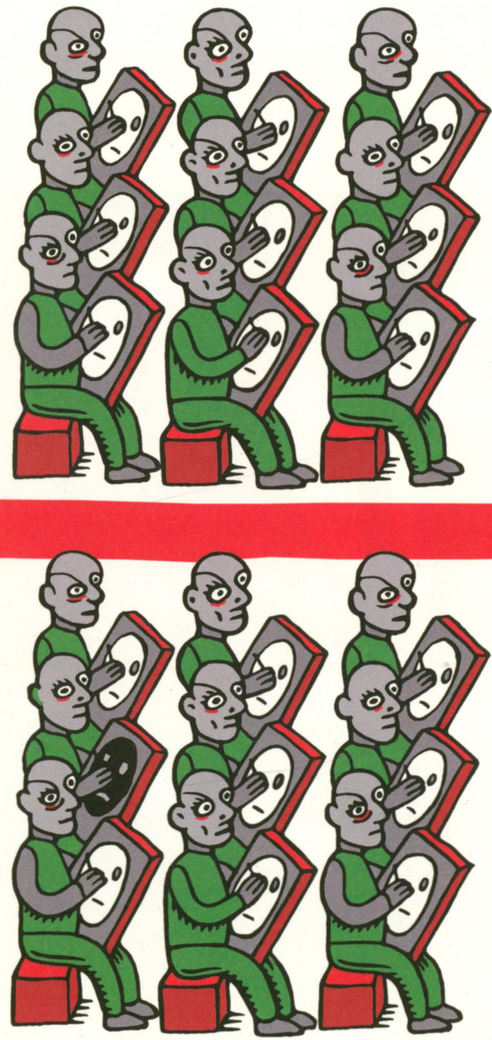

Dicső jövőnk tervezője!
Pártunk legbölcsebb vezére!
Nagy tanítónk, bátorítónk!
Hőn szeretett édesapánk!
Minden sikerünk kovácsa!
Sztálin leghűbb tanítványa!

A **Párt** államvédelmi szervezetét hívták **ÁVO**-nak (majd 1948 után ÁVH-nak). A népnyelven **meseautó**nak nevezett lefüggönyözött fekete Pobjedákon leginkább éjszaka gyűjtötték be áldozataikat az **ávósok**. Váratlan megjelenésükre utal a tréfásnak tűnő, ám igencsak félelmetes **csengőfrász** kifejezés. Az **ÁVO** legendás székházában (ma Andrássy út 60.) dolgozták ki a **koncepciós perek** forgatókönyveit, és készítették föl a megkínzott szereplőket a vallomástételre.

Kirakatpernek is nevezték ezeket a nagy nyilvánosság előtt zajló bírósági színjátékokat, amelyek célja elsősorban a politikai propaganda által sugallt ellenségkép igazolása (az ellenség keze betette a lábát!), illetve a különböző társadalmi rétegek elrettentése és megfélemlítése volt.
A vádlottakból általában fizikai és lelki kínzással csikarták ki a többnyire el sem követett bűnök töredelmes beismerését.

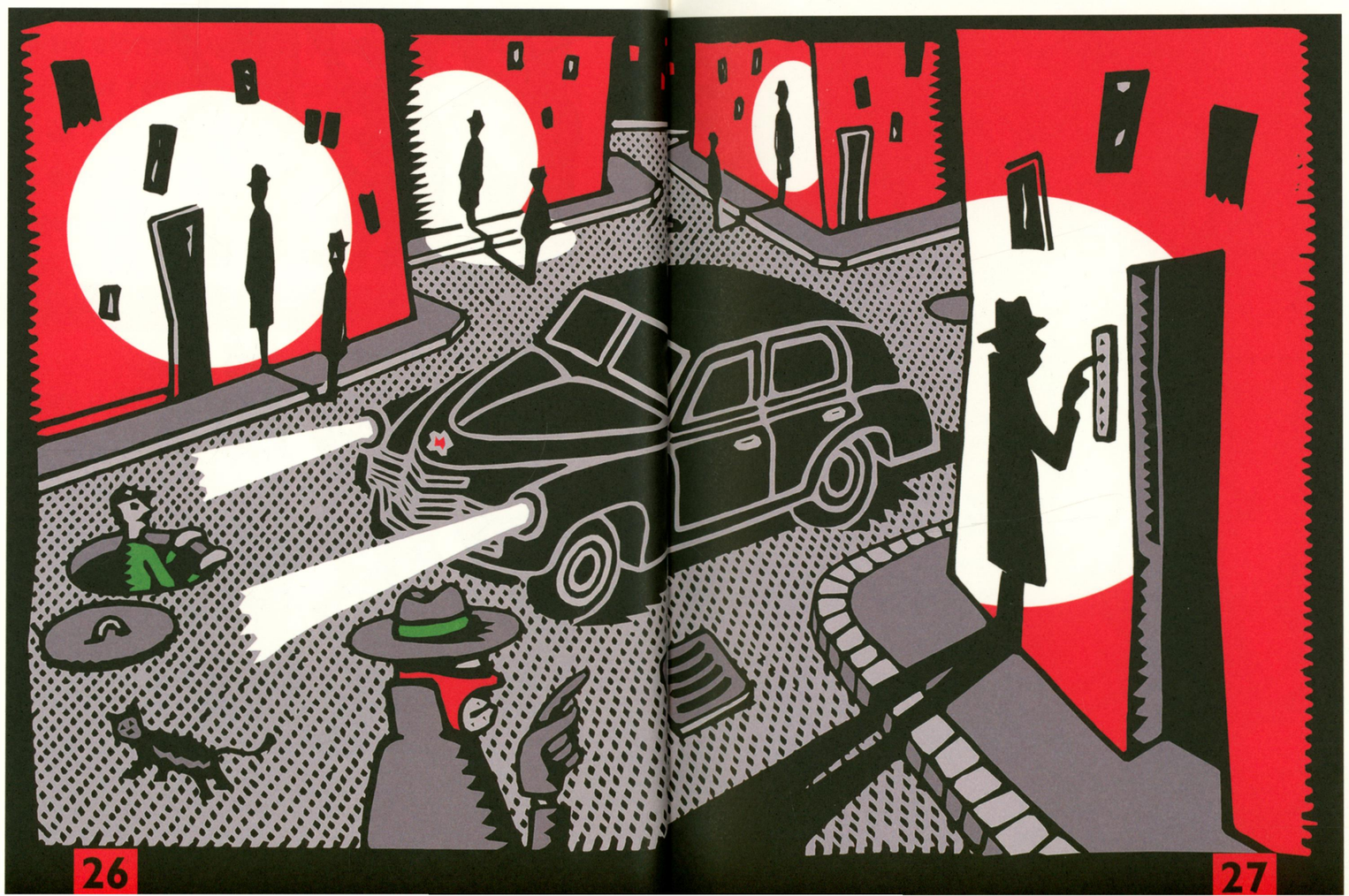

A leghíresebb kirakatper során éppen saját belügyminiszterét, az első **koncepciós perek** kiötlőjét, **Rajk László**t tette el láb alól Rákosi, mert benne látta legfőbb vetélytársát. 1956 októberében aztán, amikor Rajkot végre rehabilitálták, a kommunista újratemetés tüntetésbe fordult.

Hej, ha Laci élne, most jól közénk lövetne,
fordult társaihoz az egyik gyászoló.

A társadalmat át- meg átszőtte a félelem. Az emberek nem csak egymásban láttak ellenséget, önmagukban is ellenséget kerestek. Kötelezővé lett a nyilvános önkritika. Akikhez eljutott Illyés Gyula titokban terjesztett verse, az **Egy mondat a zsarnokságról**, döbbenten meredtek tükörképükre:

„...hol zsarnokság van,
mindenki szem a láncban;
belőled bűzlik, árad,
magad is zsarnokság vagy.”

Az osztályidegennek nevezett rétegeket (ide tartoztak az egykori földbirtokosok, az arisztokraták, a gyárak, műhelyek, üzletek tulajdonosai, a **kulák**oknak nevezett birtokos parasztok, az előző rendszer hivatalnokai, a volt csendőrök, rendőrök, katonák, egyházi személyek), vagy akire rásütötték, hogy **reakciós,** mert valamiről másképp vélekedett, mint ahogy azt a **Szabad Nép-félórák**on a **propaganda** suykolta, esetleg az **önkritikája** nem volt elég ostorozó, családostól **kitelepítették**, börtönbe csukták, vagy **kényszermunkatábor**ba hurcolták. A leghíresebb a hortobágyi „szociális" táborrendszer és a recski büntetőtábor volt.

A vidéket a szovjet mintát követő **kolhozosítás**, vagyis a téeszcsék erőszakos szervezése jellemezte (**TSZCS** = termelőszövetkezeti csoport). Az egyéni termelőket a kötelező **beszolgáltatás**sal lehetetlenítették el. Hogy a gazdálkodóknál szinte semmi sem maradhatott, azt a beszolgáltatás szó közhasznú szinonimája, a **padlás-söprés** érzékeltette. Az erőszakos foglalások ellenére is mindig hiányzott valami – olyannyira jellemző lett a hiány, hogy a hosszú **terv-utasításos gazdaság** helyett egyszerűbb volt **hiánygazdaság**ot emlegetni. Ha valamelyik üzletben mégis kapni lehetett valamit, ott hosszú sorok kígyóztak.

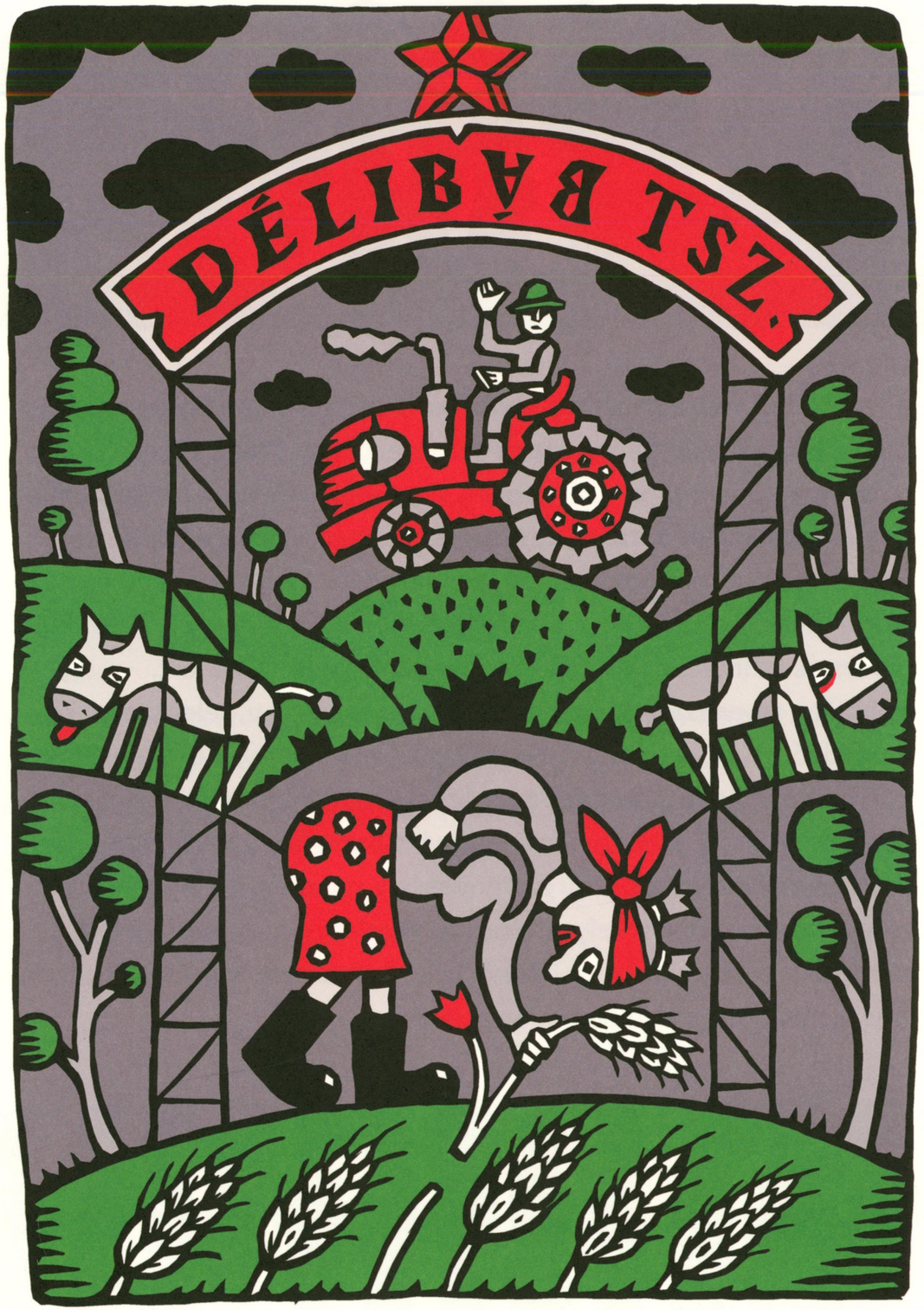

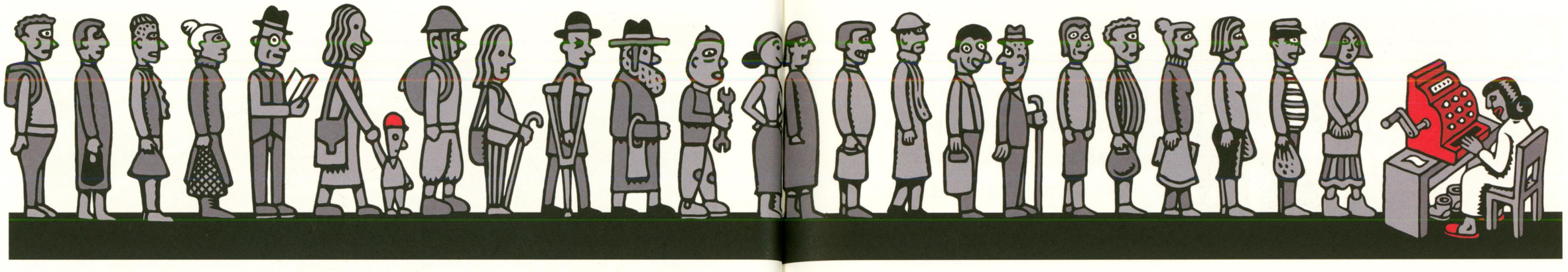

Sorbanállás volt a babért, a fogkeféért, a rizsért, az írógépszalagért, a Tüker alágyújtósért, a sörért és az olajért, a mészért, a hímzőcérnáért, a körömollóért, a hipóért, a gyógyszerekért, a karácsonyfáért, a krumpliért és a szemüvegkeretért, a spiccvasért, a tojásért, a cigarettáért, a stoppolófáért, a gyermekruháért és a citromért, a villanykörtéért, a cipőfűzőért, a lúdtalpbetétért, a szalámiért, a derelyevágóért és a tintáért, a diafilmért, a vasalóba való faszénért, a zokniért, az orosz szótárért és a zsilettpengéért, a pelenkáért, a kávéfőzőért, a bakancsért, a játékvasútért, a néprádióért, a tűzifáért, a tornacipőért, a léggömbért, a halért, a kaszakőért és a kakaóért, a zsebkendőért, a babakocsiért, a szovjet pezsgőért, a kályhacsempéért, a fiókos hokedliért, a sárgadinnyéért, a mozijegyért és a villanydrótért. Voltak áruk, amelyek elosztása csak a **jegyrendszer** bevezetése révén volt megoldható. Ilyen volt a liszt, a kenyér, a cukor, a hús, a zsír, a tej, a petróleum és a szappan.

– Mi a foglalkozása?
– Költő volnék.
– Költő?
– Az.
– És miből él?
– Sorban állok.
– Tessék?
– Nekem kell szólni, ha valaki nem bír sorban állni, vagy nem ér rá végigállni mondjuk a hússort, a petróleumsort, vagy a sort az ügyészségen. Érti? Beállok reggel, délután odajön az illető, fizet és leválti.
– És a versek?
– Sorállás közben jönnek a legjobbak.

Az ötvenes évek zárt tásadalmából a **pártelit** mellett legföljebb néhány kivételezett helyzetű sportoló emelkedett ki. Leginkább a **hat-hármas** futballisták, akik az **évszázad mérkőzése**ként elkönyvelt londoni meccsen, II. Erzsébet királyné jelenlétében, legyőzték a verhetetlennek hitt angolokat. Ők, az őrnaggyá kinevezett **Puskás „Öcsi"** vezetésével, olyan ritka kincsekkel térhettek vissza külföldi útjaikról, mint a nejlonharisnya és a golyóstoll vagy a Doxa karóra és a Durex kondom.
A verhetetlennek hitt **Aranycsapat** aztán 1954-ben elbukta a berni világbajnoki döntőt, és a vereség idehaza is megroppantotta a rendszert.

Grosics,
Buzánszky, Lóránt, Lantos,
Bozsik, Zakariás,
Budai, Kocsis, Hidegkuti, Puskás, Czibor

Ehhez persze külső változások is kellettek. Az új szovjet főtitkár, Nyikita **Hruscsov** bírálni kezdte az addig érinthetetlen **Sztálin** politikáját (akinek tetemét később ki is akolbólította a továbbra is szentként tisztelt **Lenin** mauzóleumából), a korábban az imperialisták **láncos kutyá**jaként kezelt jugoszláv **Tito** megítélése is enyhült, s Magyarországon a szocializmus kevésbé erőltetett építését pártoló **Nagy Imre** népszerűsége megelőzte **Rákosi**ét. 1956 őszén, nem sokkal a **kirakatperek** ártatlanná nyilvánított áldozatainak **újratemetése** után megkezdődött a később a **NOSZF** (vagyis a Szovjetuniót megteremtő Nagy Októberi Szocialista Forradalom) után szabadon csak **kis októberi**nek nevezett skandalum.

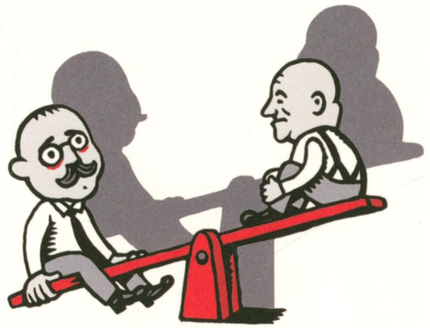

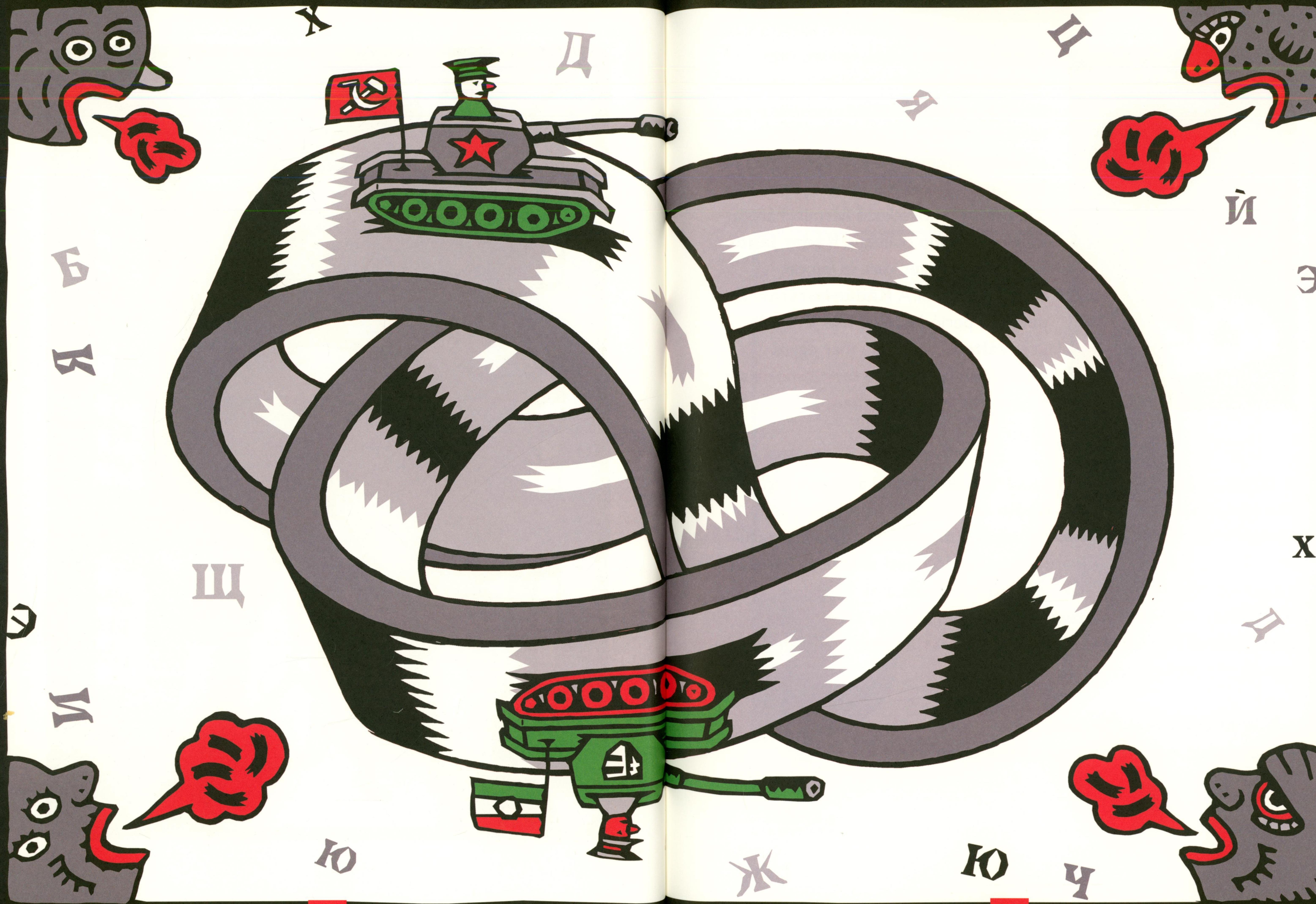
Х
Д
Б
Я
Щ
И
Ю
Ц
Я
Й
Э
Х
Д
Ж
Ю
Ч

Politikai hovatartozása, érdeke vagy helyzetkedése szerint mindenki másként nevezte: volt bonyodalom, rendzavarás, zendülés, zavargás, lázadás, később sajnálatos esemény, majd népfölkelés. **Ellenforradalom**má akkor nyilvánították, amikor a következő harminchárom évnek nevet adó politikus, **Kádár János** katonai segítséget kért és kapott a Szovjetuniótól. A **Kádár-korszak**nak nevezett periódus vége felé, a **rendszerváltozás** hajnalán már egyre gyakrabban került elő a **forradalom**, sőt a fegyveres **szabadságharc** kifejezés is.

A szovjet tankok is csak két hét alatt tudták legázolni a nyugati segítségben bízó, a **Szabad Európa Rádió** által megígért beavatkozást készpénznek vevő felkelőket. Ők voltak a minden túlerő és észszerűség ellenére halálmegvető bátorsággal küzdő **pesti srácok**, a későbbi megtorlás során **huligán**nak nevezett munkásfiatalok és diákok.
A szétlőtt Budapest és közepén a ledöntött **Sztálin szobor** otthagyott csizmái még sokáig emlékeztettek a **vasfüggöny** mögötti legnagyobb bonyodalomra.

– Ki várta legjobban a Mikulást?
– Sztálin, mert már októberben kirakta a csizmáit.

Mindeközben zajlott a szuezi válság, vagyis a csatorna államosítása miatt Egyiptom ellen indított közös izraeli–brit–francia háború (1956. október 29–november 7.) A melbourne-i olimpián a magyar és a szovjet vízipólósok újrajátszották a szabadságharcot (1956. december 6-án 4:0 ide!).
És megkezdődött a rock and roll király, Elvis Presley elképesztő karrierje.

A szovjet segítséggel hatalomra jutó
Kádár János félt egyedül maradni a népével.

Hruscsov elvtárs, a szovjet csapatok legyenek
csak itt, Rákosi meg maradjon önöknél!

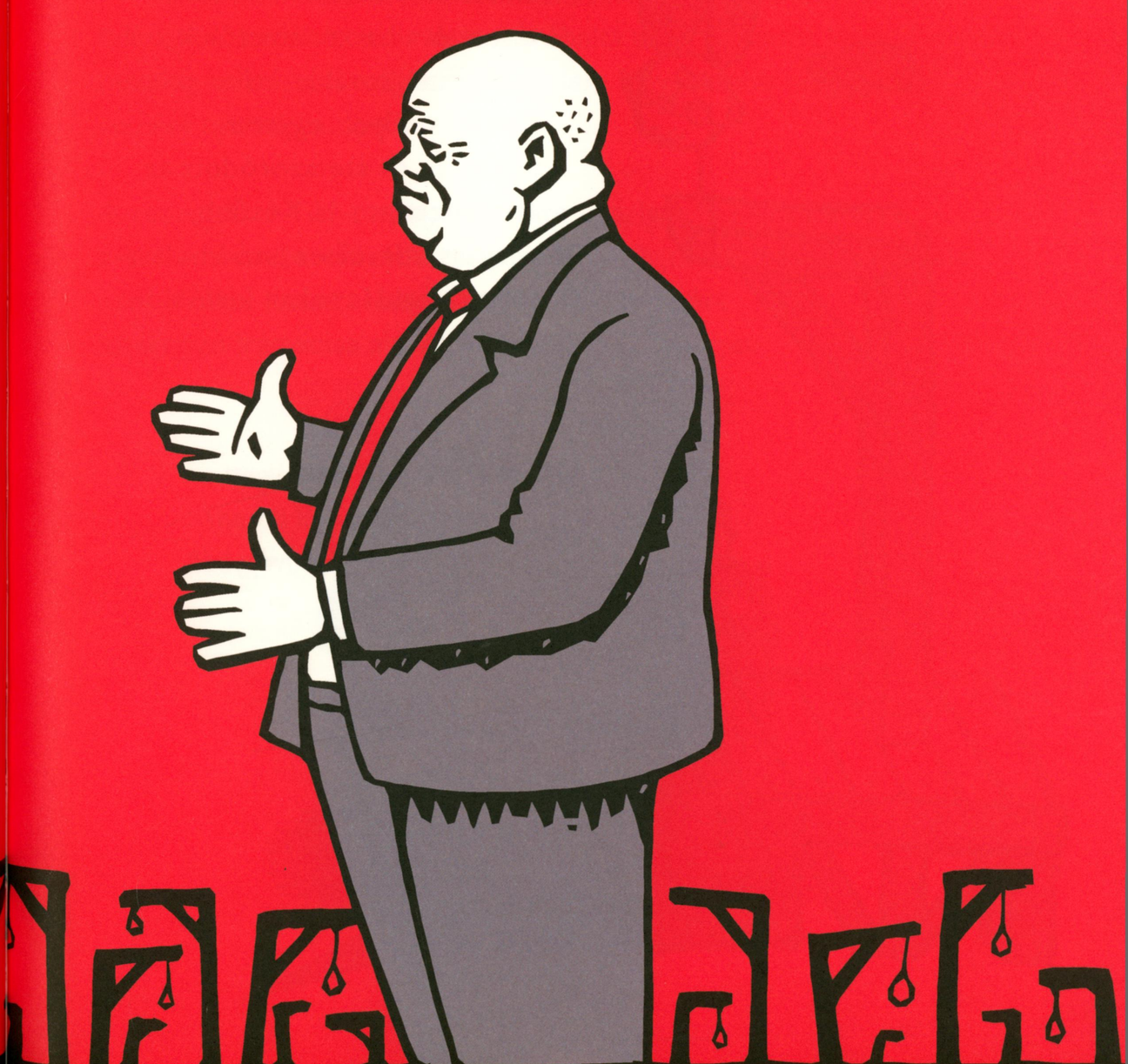

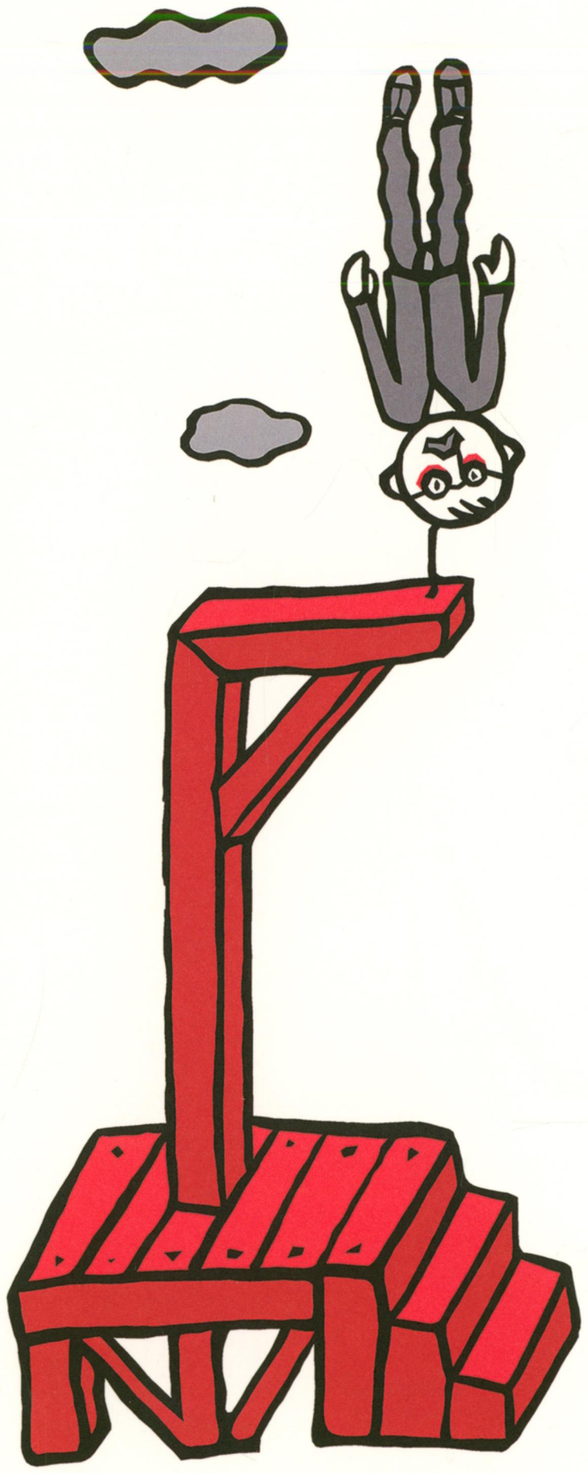

A harcok idején megnyíló határokon át kb. kétszázezren hagyták el az országot. Őket nevezték **disszidensek**nek. Régi barátságok szakadtak meg, családok váltak szét, rokonok tűntek el. Nem csak a rendszer üldözöttei menekültek, sokan távoztak a haszonélvezők közül is, eltűntek továbbá teljes gimnáziumi osztályok, egyetemi évfolyamok és szétszóródott az **Aranycsapat** is. Később, a legális útlevélhez jutó kiválasztottak közül is sokan külföldön maradtak.

Két értelmiségi beszélget:
– Te miért maradtál itthon?
– Miért? Hát kalandvágyból!

A **Rákosi** börtönét is megjárt **Kádár** a látszatát is kerülte a **személyi kultusz**nak. Megpróbált egyszerű munkásnak kinézni, s ehhez meg is voltak az adottságai: nyelveket nem beszélt, mezítlábas cigarettát szívott, krumplis tésztát vacsorázott, rózsadombi kertjében csirkéket nevelt, és nem vetette körül magát gorillákkal. Legalábbis látványosan nem. Kicsi gömbfejű elődjével ellentétben magas volt és kockafej. Noha potenciális ellenfeleit, köztük a forradalom bűnbakjának megtett **Nagy Imre** miniszterelnököt fölakasztatta, és ezreket csukatott börtönbe, kezeit széttárva megpróbálta azt a látszatot kelteni, mintha mindez – az újkori magyar történelem legvéresebb megtorlása – szovjet nyomásra történt volna.

A rettegett **ÁVH**-t nem szervezte újjá, igaz tagjaiból, illetve a forradalom leverésében jeleskedő **pufajkások**ból új félkatonai szervezetet hozott létre, az újjákeresztelt párt **(MSZMP)** közvetlen irányítása alá tartozó **munkásőrség**et.

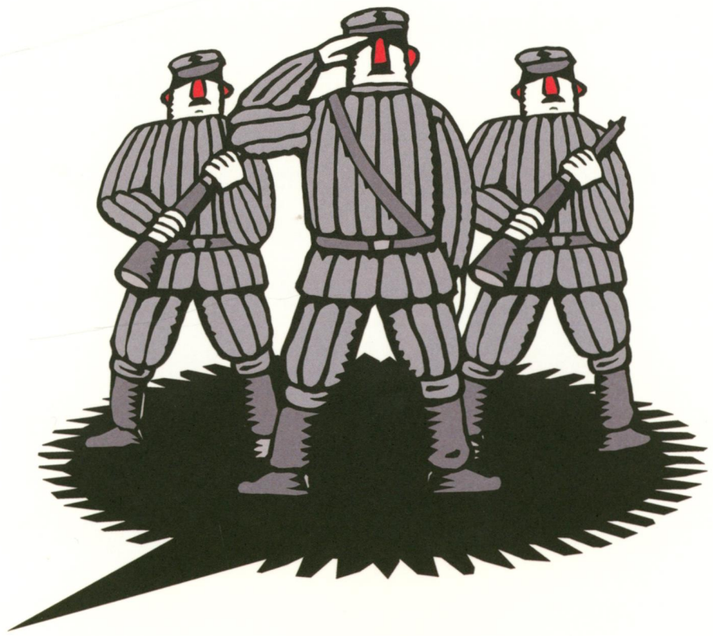

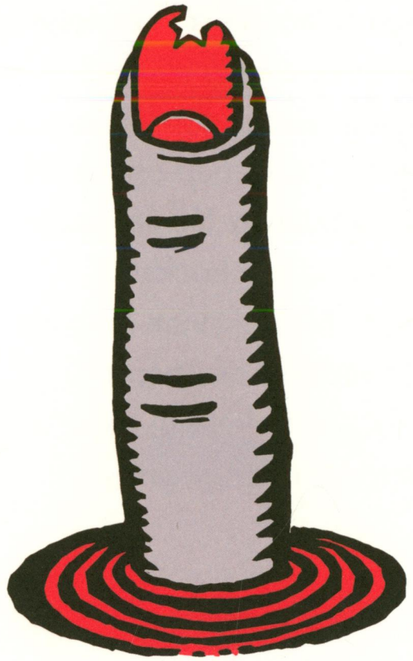

Meghirdette az **„aki nincs ellenünk, az velünk van”** politikáját, vagyis már nem volt kötelező látványosan örülni és boldogan éltetni a rendszert, de persze továbbra is tilos volt bírálni azt.

– Van-e véleménye a politikai helyzetről?
– Van, de egyáltalán nem értek vele egyet.

Amnesztia – volt idő, amikor e ritka idegen eredetű szót még a gyerekek is ismerték. (E könyv szerzője például első elemista korában tanulta meg a **statárium**, az **internálás**, majd a **konszolidáció** kifejezésekkel együtt, noha jelentésével még aligha lehetett tisztában.) A szó egyébként közkegyelmet jelent, és a totális diktatúra **puha diktatúrává** alakításának első lépcsője volt.

Az **ideiglenes** szót is az átlagosnál gyakrabban használták, a Magyarországot megszálló hadsereghez tartozó *epitheton ornans* volt, bár értelmét nem is olyan könnyű megfejteni egy korabeli újságcikk címével összevetve: *öröklakásokat adtak át a hazánkban ideiglenesen állomásozó szovjet hadsereg katonáinak.*

MONDD GYORSAN: PÁRTPROPAGANDA!

Mindeközben kirobbant a kubai rakétaválság. A Fidel Castro Kubájába telepített szovjet atomrakéták miatt 1962 őszén a levegőben lógott egy harmadik világháború lehetősége. Kínában kulturális forradalom néven véres hatalmi harc kezdődött (1966–1976), és zajlott a vietnámi háború is (1965–1973). A Szovjetunió Észak-Vietnámot pártolta, míg az USA Dél-Vietnámot támogatva a kommunizmus térnyerését próbálta megakadályozni a frissen függetlenné vált országokban. Kennedy elnök rejtélyes meggyilkolása (1963) még évekig foglalkoztatta a világot: Castro? A maffia? A KGB? A CIA? Megkezdődött továbbá a Beatles zenekar világkarrierje, a nyugatról érkező hírek kommunákról, marihuánát szívó hippikről szóltak, és itthon is divat lett a blue jeans, vagyis a farmernadrág.

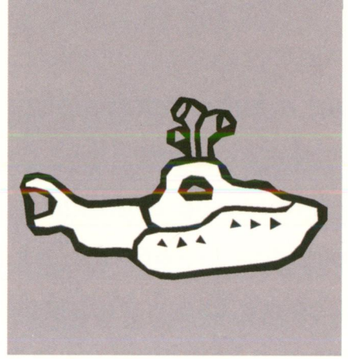

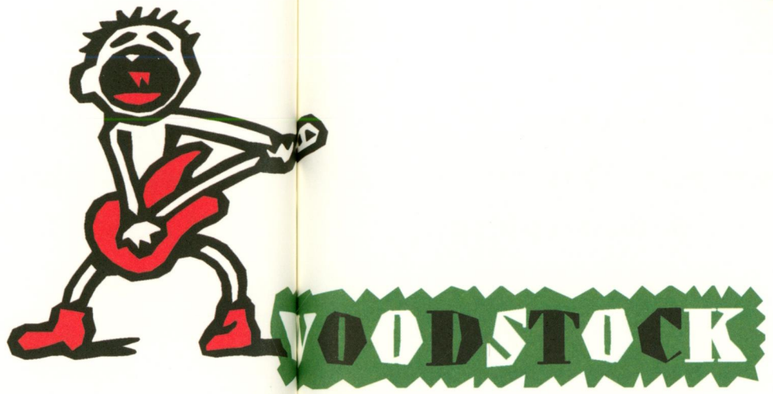

A hatvanas évek végén a nyugati világ is forrongott. Színre lépett a háború után felnőtt nemzedék, s fellázadt a fogyasztói társadalom, a polgári erkölcs és a vietnámi háború ellen. A forradalom exportálásán ügyködő Che Guevarából mártírszent lett, Párizsban diáklázadások törtek ki, az NSZK-ban terrorcsoport szerveződött, és Amerikában meggyilkolták Martin Luther Kinget és Bobby Kennedyt. Zajlott a szexuális forradalom, terjedt a marihuána és az LSD, megjelent a fogamzásgátló tabletta, a feministák melltartókat égettek, és hosszú hajú, trapéznadrágban és hímzett blúzban járó hippik lepték el a woodstocki tehénfarm legelőjét.

Mindeközben folyt az űrverseny is. 1957-ben az első szputnyik pályára állításával, majd 1961-ben az első űrhajóssal, Gagarinnal még a szovjetek szereztek előnyt, ám az, hogy 1969-ben Neil Armstrong léphetett először a Holdra, jócskán kárpótolta az amerikaiakat. Noha a keleti blokk országaiban megpróbálták csökkenteni az esemény jelentőségét, a Holdon lobogó amerikai zászló képével nem tudtak mit kezdeni. Az űrverseny 1975-ben a közös Szojuz–Apollo űrrepülési programmal – legalábbis egy időre – jelképesen lezárult.

SZTE Klebelsberg Könyvtár
SZEGED
2.

A hatvanas években **új gazdasági mechanizmus** néven óvatos reformok próbálták volna csökkenteni a központi tervezés szerepét és közelíteni Magyarországot a piacgazdasághoz. A szovjet vezetés azonban csak a reformok aggasztó következményeit látta, és rövid úton leállíttatta a kezdeményezést.

Az „aggasztó következmény" leglátványosabban a szomszédos Csehszlovákiában látszott. 1968-ban az úgynevezett „emberarcú szocializmus" kialakításának ürügyén radikális változások kezdődtek. **Prágai tavaszt** emlegettek, s odáig jutottak az „önállóskodásban", hogy azt már a szovjet főtitkár – ekkor már **Leonyid Brezsnyev**nek hívták – sem nézhette tétlenül. A **Varsói Szerződés** egyesült hadseregei – „testvéri segítségnyújtásnak" nevezve a beavatkozást – leverték az **Alexander Dubček** által irányított reformmozgalmat. A dologban természetesen **Kádár János**nak is részt kellett vennie, hiszen egy évtizeddel korábban ő is hasonló „barátság" révén jutott hatalomra.

– Mindannyiunk közös internacionalista kötelessége megvédeni azokat a nagyszerű eredményeket, amelyeket a szocialista országok népei önfeláldozó munkával és hősi igyekezettel elértek.

Csehszlovákia lerohanásának napjaiban zajlott a legalább akkora izgalommal követett **Táncdalfesztivál**, ahol már az egyre népszerűbb **Illés együttes** is fölléphetett. Dalaikból – Miért hagytuk, hogy így legyen? – már óvatos rendszerkritikát próbáltak kihallani azok, akiknek volt ilyesmire fülük. A korabeli diákok (köztük e könyv szerzője), akik ott voltak, Sándor György estjein, Latinovits Zoltán fellépésein, Cseh Tamás koncertjein, és megnézték nyaranta a boglári kápolna-tárlatokat, azt érezhették, hogy a hivatalos kultúra árnyékában formálódik egy független is, amihez több közük van.

САРАТОВ

Mindazonáltal nőtt a közbiztonság, megszűntek a pult alól, csak **kenőpénz**ért kapható **hiánycikk**ek, a **téesz**ek mellett működni kezdtek a **háztáji gazdaság**ok és **maszek**, **gebines**, illetve **fusi** munka révén egészíthették ki keresetüket a **második gazdaság** dolgozói. Egyre több személyautó került az országba (igaz még évekig kellett várni egy-egy **Trabant**, **Moszkvics** vagy **Zsiguli** kiutalására), nőtt a külföldre utazó turisták száma (igaz csak háromévenként és inkább csak a szocialista országokba lehetett menni a hőn áhított **piros útlevél**lel). Kádár korszakát **gulyáskommunizmus**nak vagy **fridzsiderszocializmus**nak kezdték nevezni, Magyarországot pedig – utalva arra, hogy a környező országokban sokkal rosszabb a helyzet – a **legvidámabb barakk**nak.

Kádár János hosszú regnálása alatt öt új szovjet pártfőtitkárral került kapcsolatba – az **elvtársi szájcsók** a politikai hűség bizonyságtétele volt –, és nehezen induló karrierje vége felé már azt emlegette a nyugati sajtó, hogy ha az országban szabad választások lennének, talán azt is megnyerné. Na persze se a szabad választás, se a többpártrendszer nem kerülhetett szóba, vagy ha szűk körben mégis szóba került, Kádár egyetlen mondattal lesöpörte. Nem időszerű!

Aki betartotta a **szocializmus 5 parancsolatát**, az egészen jól elboldogult:

1. Ha meglátsz valamit, ne vedd észre!
2. Ha észrevetted, ne tedd szóvá!
3. Ha szóvá tetted, ne írd le!
4. Ha leírtad, ne írd alá!
5. Ha aláírtad, ne csodálkozz!

A fenti parancsolatok, továbbá az írott és íratlan szabályok betartásával, illetve hálózati betartatásával fejlődött ki a homo sapiens magasabb rendű egyede: a **homo szovjetikusz**, más néven **szocialista embertípus**. Ez a már világra jöttét is öntudatos szülőkkel megvalósító lény úgy él, hogy méltó legyen a **kisdobos**ok kék, aztán az **úttörő**k vörös nyakkendőjére, később a **KISZ** (Kommunista Ifjúsági Szövetség), majd a **Párt** (MSZMP) tagságára is. Politikailag alkalmas felsőfokú képzésre, de legalább a **Foxi-Maxi**ra (a káderképző Marxizmus-Leninizmus Esti Egyetemet nevezték így), és ha történetesen átkerülne a **vasfüggöny** túlfelére, nem csapná be a látszat, mert azonnal orrontaná a rothadó kapitalizmus bűzét.

A **szocialista embertípus** fejlettebb egyedeiből kerülnek ki a döntéshozók, a kiváltságosok, a függetlenített pártkáderek, vagyis a hatalmi elit, összefoglaló néven a **nómenklatúra**.

MONDD GYORSAN: LUXUSMOSZKVICS!

A homo szovjetikusz fölénye az 1980-as moszkvai olimpián mutatkozott meg igazán, ahol szinte minden érmet szovjet és keleti sportolók nyertek, igaz, nem volt nehéz dolguk, mert a Szovjetunió afganisztáni háborúja miatt az USA és több nyugati állam bojkottálta az eseményt. Viszonzásképp 4 év múlva a szovjetek és a keleti blokk országai a Los Angeles-i olimpiát hagyták ki.

TTT = Három Té. A kommunista kultúrpolitika vezérlő elve. A **Kádár-korszak** főideológusához, **Aczél György**höz szokták kapcsolni, noha már az ő színre lépése előtt is működött. Voltaképpen a **cenzúra** íratlan szabályzatának alapvetése: **tiltott, tűrt és támogatott** csoportokba rendezték a műveket, illetve alkotóikat. A **diktatúra** puhulása, illetve a **kézivezérlés** elbizonytalanodása nyomán a **szocialista realizmus** megszűnt egyedüli zsinórmérték lenni, és a kategóriák is egyre átjárhatóbbak lettek. Voltak dolgok, amelyek nem jelenhettek meg a napilapokban, de kispéldányszámú folyóiratokban már igen, nem mutathatta be a modern kor házi oltáraként tisztelt **televízió**, legalábbis főműsoridőben nem, de késő este már igen, illetve esetleg vagy talán.

Mindeközben a Szolidaritás mozgalmat elindító Lech Wałęsa vezetésével és a hazalátogató II. János Pál pápa spirituális hatására Lengyelországban olyan erős reformmozgalom kezdődött, hogy Jaruzelski tábornok – megelőzendő a szovjet katonai beavatkozást – 1981-ben hadiállapotot kényszerült bevezetni. A világ mindeközben megismerkedett E.T.-vel, a földönkívülivel, és isteníteni kezdte Michael Jacksont és Madonnát, de egy magyar találmány, a Rubik-kocka is világkarrierbe kezdett.

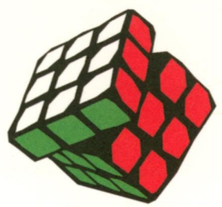

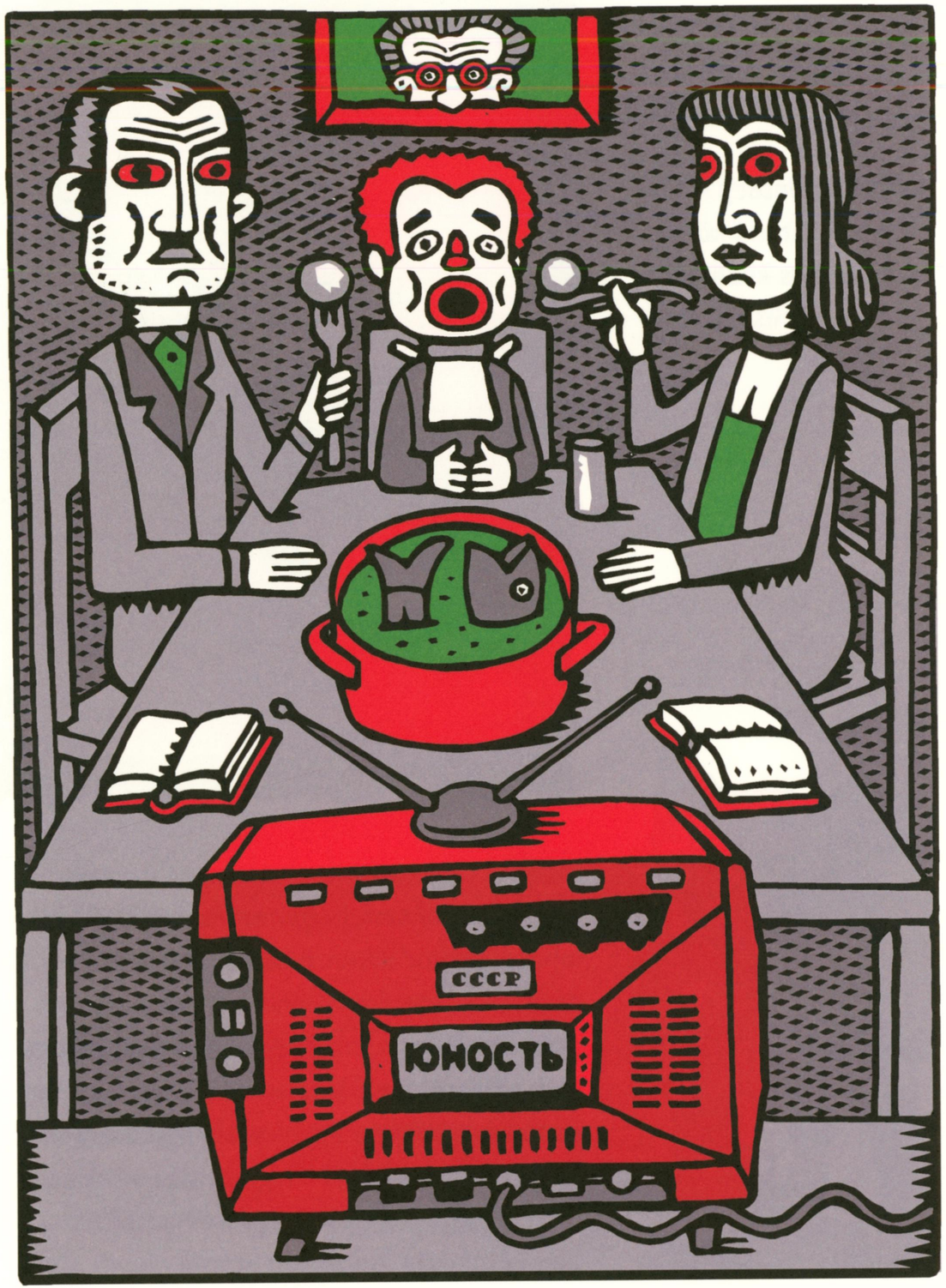

– Mi a különbség a létező és a működő szocializmus között?

– A létező szocializmus nem működik. A működő szocializmus nem létezik.

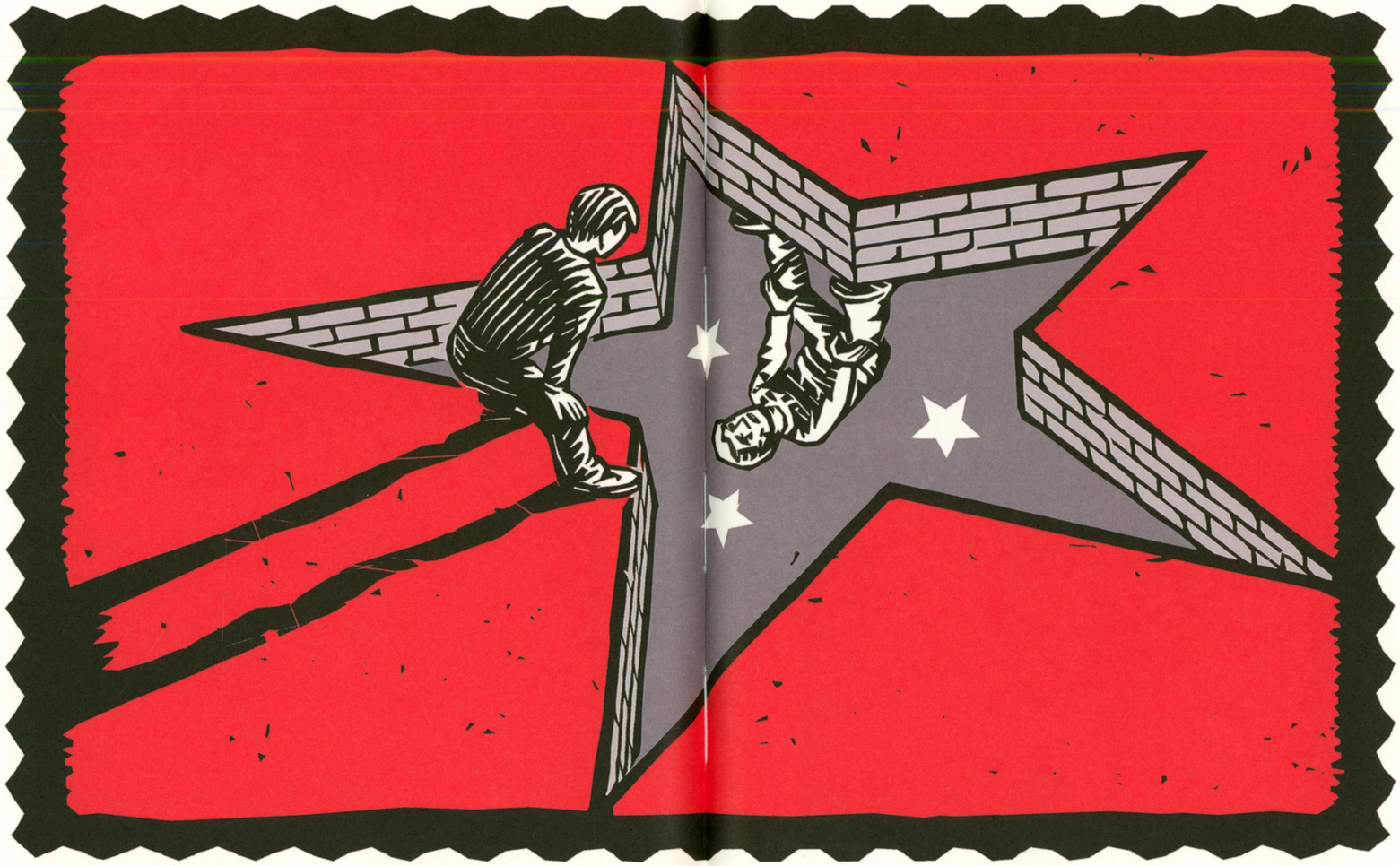

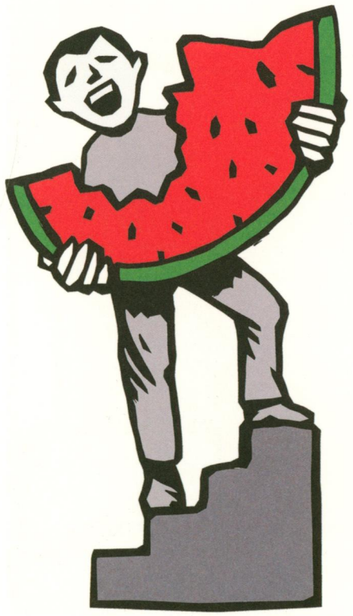

Hogy lazulni kezdett a rendszer, azt abból is lehetett érezni, hogy már ironizálni lehetett a korábban tabunak tekintett eszméken, ideológiákon. Tíz éves dobozlét után végre bemutatták **A tanú** című filmet, az irodalomban megjelent a groteszk, az abszurd, és aki figyelte a szilveszteri kabarék szabadszájú megmondóemberét, Hofi Gézát, tudhatta, hogy a következő évben meddig szabad elmenni.

A cenzúra lépéshátrányba került, legalábbis erről árulkodtak az utólag bezúzott folyóiratok és megjelenésük után betiltott könyvek. „*Egyszer majd el kell temet**NI** / és nekünk nem szabad feled**NI** / a gyilkosokat néven nevez**NI**!*” Hosszú időbe telt, amíg az illetékeseknek leesett, hogy Nagy Gáspár versében **Kádár János**ról van szó, a szóvégi nagybetűs monogram ugyanis az általa meggyilkoltatott **Nagy Imré**re utalt.

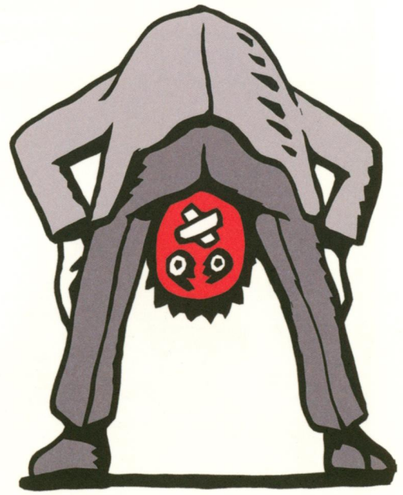

Ha valaki eltévesztette volna az iménti öt parancsolat valamelyikét, illetve ravasz fondorlatokkal (sorok közötti rejtjelezés) akarta kijátszani a **három Té** rendszerét, akkor a társadalom minden rétegét átszövő **III/III-as** hálózaton akadt fenn. A III/III-as ügynökök kötelességtudatból, vagy korábbi tévedéseiket jóváteendő, felsőbb rendőri kapcsolatuknak, a **tartótiszt**nek jelentették a tapasztalt vétségeket. A III/III-asokat nem mindenki szerette, legalábbis gúnyneveikből erre következtethetünk: köpőlégy, tégla, súgó, citerás, csacsogó, csókos, csipogó, szaglász, susogó, mószer, drót, fülbemászó, gyökér, híradós, informatikus, júdás, kacsaszáj, csótány, lepcses, operás, pedál, smúzos, spinyó, szifon, tátogó, bacilus, wamzer, wézé, wé. Sokuk kilétére csak a **rendszerváltozás**nak nevezett 89-es fordulat után derült fény, de legtöbbjükére akkor sem.

*Mindeközben eldőlni látszott a szuperhatalmak fegyverkezési versenye. Az USA a csillagháborús projekttel szintet lépett, az afganisztáni háborúban felőrlődő Szovjetunió viszont az 1980-as évek közepére kezdett kimerülni. Az 1986-os csernobili atombaleset csak tetézte a bajt. Hiába állt elő **Mihail Gorbacsov**, az új pártfőtitkár, **glasznoszty** néven új politikai stílussal, **peresztrojka** néven pedig gazdasági-társadalmi reformcsomaggal, a bukást legfőljebb elodázni tudta.*

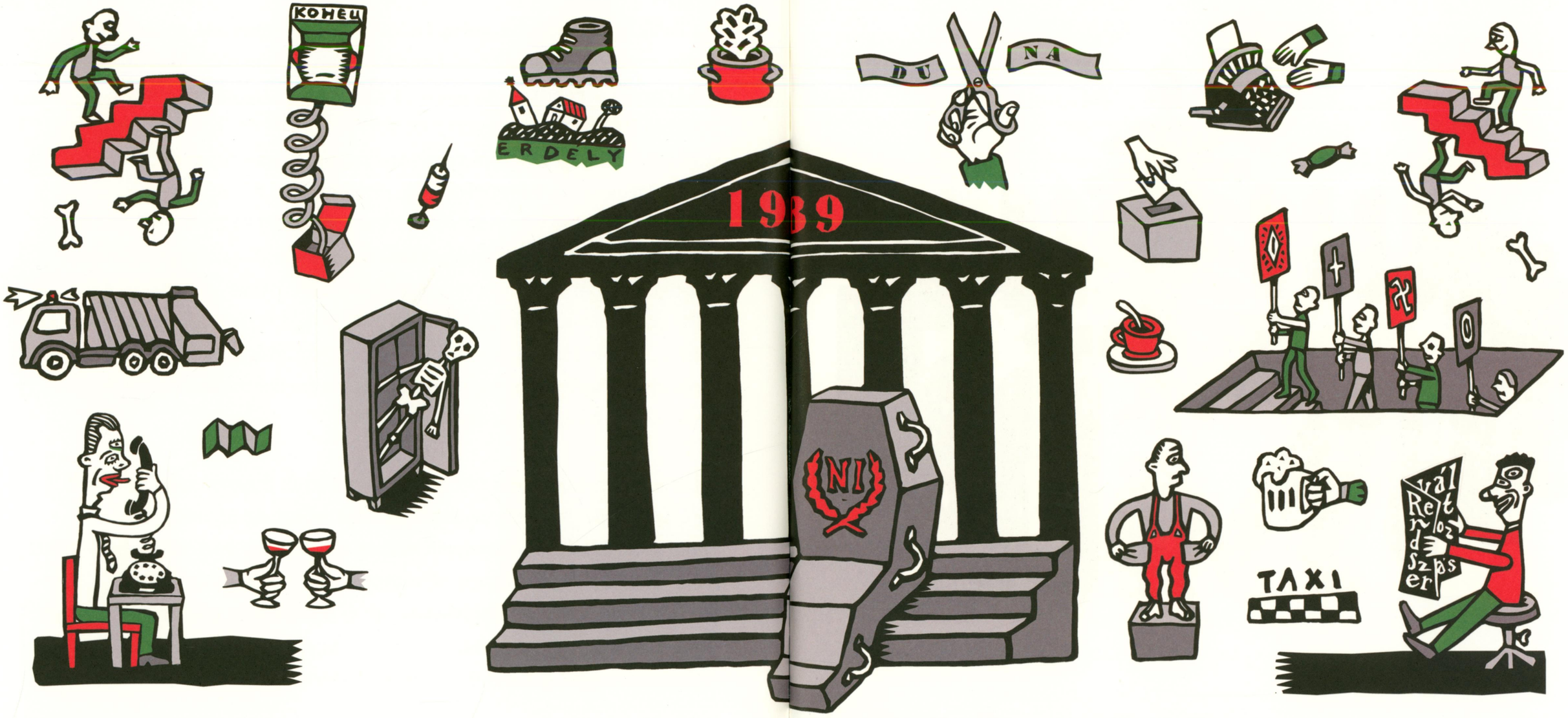

1988-ban és 89-ben a rendszerváltó erők három nagy esemény során jöhettek tisztába erejükkel. Az **erdélyi falurombolás** és a tervezett dunai **vízlépcső** elleni tüntetés, illetve a mindig zavargásba torkolló **március 15**-i ünnepség akkora tömegeket mozgósított, hogy 1989. június 16-án, a kivégzett miniszterelnök Nagy Imre és mártírtársai **újratemetés**én már úgy érezték, nyílt politikai követelésekkel hozakodhatnak elő. Az állampárt is érzékelte a bajt, ám ellentámadás helyett már inkább a túlélésre és hatalma átmentésére koncentrált.

Nemzeti Kerekasztal néven tárgyalásokba kezdett az ellenzékkel, hogy tisztázzák a hatalom átadás-átvétel kompromisszumos forgatókönyvét. Volt, aki rendszerváltásnak hívta az átmenetet, de akadtak, akik a gengszterváltás kifejezést preferálták. A huszadik században, az első világháború végétől a szocializmus összeomlásáig tartó hét évtized alatt kilenc **rendszerváltozás** sormintája színezte a magyar történelmet, csoda-e, ha néhányan szkeptikusak voltak? Tankok helyett bankok – mondogatták.

Eközben a Magyarországon várakozó keletnémetek – nyaralók, turisták, rokonlátogatók (szétszakított német családok jártak ide találkozni), s köztük persze Stasi-ügynökök is – a Sopron melletti **Páneurópai Piknik** nevű békedemonstráció ürügyén áttörték a határt, amihez a határőrök már lábhoz tett fegyverrel asszisztáltak. A határnyitás felgyorsította a kelet-európai változásokat, és közvetlen előzménye lett a rendszert jelképező **berlini fal** lebontásának. Az összeomló dominósor Romániában okozta a leghangosabb detonációt, ahol a diktatúra eltörlését karácsonyi ajándéknak időzítették. *Tovariscsi konyec!* – hirdették a plakátok a kötelező szovjet mozifilmek és a megszálló hadak nyelvén, amit azok szerencsére meg is értettek és kivonultak. A nép újra több párt közül válogathatott, az ország neve harmadszor lett köztársaság, és belépett az **Európai Unió**ba. De hát ez már egy másik történet…

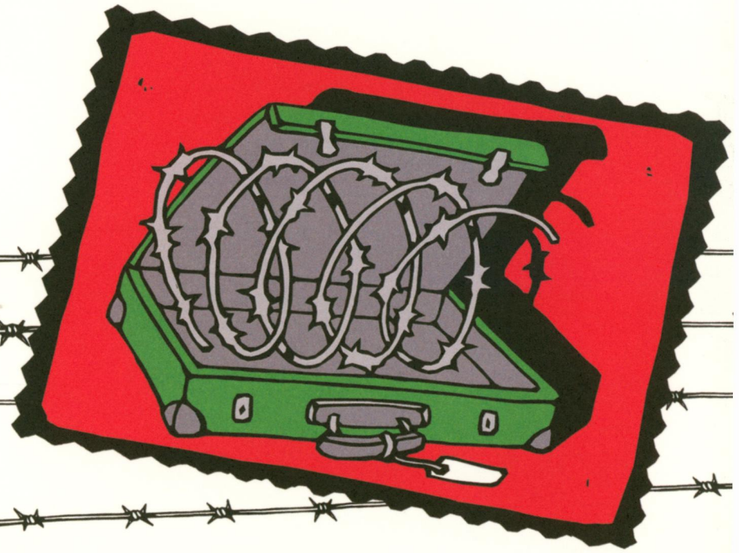

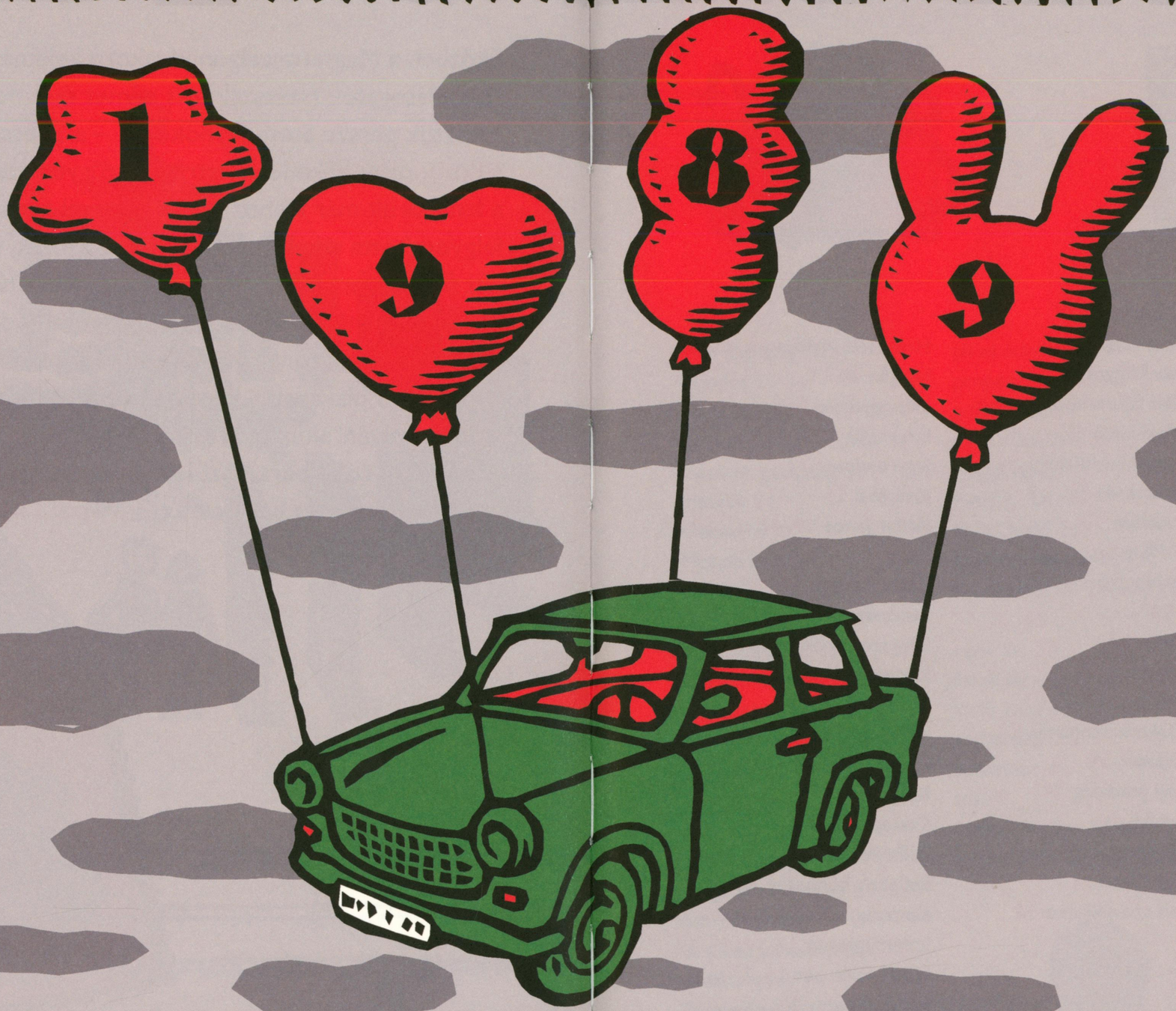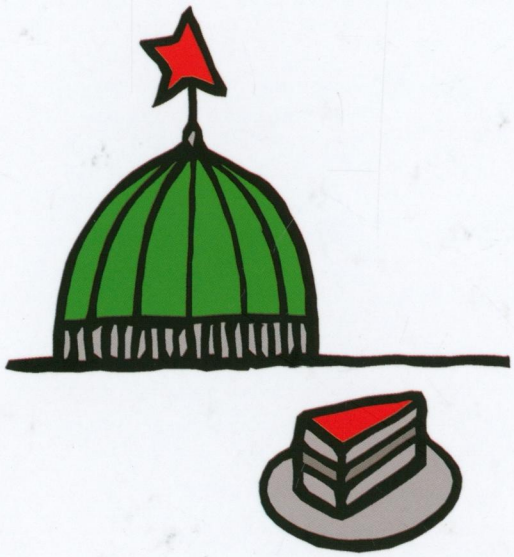
1
9
8
9